

JUHÁSZ ELŐD ZENEKÖZELBEN 2.

Beszélgetések egy rádióműsor nem muzsikus kiválóságaival

NAP KIADÓ

Juhász Előd nemzedékek számára volt úgy televíziós és rádiós személyiség, hogy jó szakértőként hozta közel hallgatóit a zenei élet legnagyobbjaival. Ebben a kötetben is a zenéről van szó, de most a zenetudós-szerkesztő mikrofonja előtt művészek, tudósok, közéleti személyiségek beszélnek a zenéről, többek között Hámori József, Freund Tamás és Szintetár Miklós.

Juhász Előd
ZENEKÖZELBEN 2.
Beszélgetések egy rádióműsor
nem muzsikus kiválóságaival

JUHÁSZ ELŐD
Zeneközelben 2.

*Beszélgetések egy rádióműsor
nem muzsikus kiválóságaival*

NAP KIADÓ

HÁMORI JÓZSEF

„A zene az érzelmek gyorsírása”

Hámori professzor úr életét, agykutatói és közéleti pályáját mindig érdeklődéssel követtem. Már csak azért is, mert tudom róla, hogy olykor még napjainkban is hegedűl és zongorázik, sőt, családjában aktív muzsikust is találunk Hámori Máté karmester személyében, aki az Operaházból indult el sokat ígérő pályáján.

Amikor immár nyugdíjaként több időm jutott fontos társadalmi események: előadások, fogadások stb. látogatására, örömmel fedeztem fel ott is a professzort. Meghatott, amikor jóindulatúan érdeklődött, hogy a kényszerű „generálpaузák” után akkoriban éppen mivel foglalatoskodom. És válaszoltam: a Katolikus Rádióban dolgozom – mire ő: nagyon jó, akkor végre újra a helyeden vagy!

– Érdekel, hogy kutatásaidat milyen módon, befolyásolta az a tény, hogy zenész is vagy?

– Illetve, hogy szeretem a zenét, inkább így fogalmaznék. Igen, azt hiszem, igen. Kifogástalan módon, lehetett például tudományos cikkeket olvasni, ha az ember előtte vagy utána éppen egy ilyen szonátát, amilyet az imént hallottunk, vagy akár egy Kodály-művet végighallgatott. Kodály egyébként minden rabul ejt engem, az összes művével, ezek közül természetesen a legnagyobbal, ami számomra legalábbis a legnagyobb volt...

– ... a Psalmusra gondolsz?

– A *Psalmusra* természetesen, az az, amit tulajdonképpen hetente-kéthetente érdemes végighallgatni. Valamikor arra gondoltam, hogy ugyanez vonatkozik Mozart *Requiemjére* is, ami tényleg egy fantasztikus, hatalmas mű. De most már nem hiszem, hogy egyenlőségeleket tennék a *Requiem* hallgatása és a *Psalmus* hallgatása között. Két teljesen különböző dologról van szó, de mind a kettő ugyanazt a hatást váltja ki az emberben.

– A hatásvizsgálat nyilván az agy kutatót is oda vezeti, hogy ennek a miértjét, ennek az okait meg kellene magyarázni?

– Én azt hiszem, hogy nem kell ahoz agy kutatónak lenni, hogy rájöjjünk, hogy miért fontos a zene. A nagy Tolsztoj, Lev Tolsztoj mondása jut eszembe. Azért hangsúlyozom a *nagy* szót, mert volt neki egy unokaöccse, aki egy kicsit elfajzott, ő az az Alekszej Tolsztoj, akiből kommunista lett. Szóval a nagy Tolsztoj mondta egyszer – aki egyébként szerette a zenét, de nem szerette a kortárs zenét, Muszorgszkij például neki teljesen idegen volt, Beethovennel zártult nála a sor, tehát Mozart, Beethoven –: „a zene az érzelmek gyorsírása”. Érdemes megjegyezni, mert gyönyörű kifejtése annak, hogy amit szóban nem tudunk elég jól kifejezni, azt a zene abszolút pontosan ki tudja fejezni. Tehát sokkal jobb a kifejezőképessége, mint akármilyen verbális, azaz szavakban kifejeződő dolgoknak.

És én is azt hiszem, hogy a zene az emóciókra, tehát az érzelmekre rendkívüli módon hathat, sőt hat is. Hadd mondjak el egy történetet! Einstein, aki nagy fizikus volt, mint tudjuk, a század nagy fizikusa, ugyanakkor minden nap hegedült. Fiatal korában, a 20-as években, Berlin volt akkor is a kultúra központja Európában, sőt a világon, esténként koncertre járt. Az egyik koncerten, amit Bruno Walter vezényelt, két hegedűverseny is műsoron volt, a Mendelssohn- és a Beethoven-hegedűverseny, és mind a kettőt egy egészen fiatal ember játszotta, úgy hívták, Yehudi Menuhin. Akkor még kamasz volt, vagy talán még az sem, végig játszotta a kettőt, és valószínűleg gyönyörűen játszotta, mert Einstein olyan lázba hozta, hogy berohant a koncert után Yehudi Menuhin öltözjébe, és a következőt mondta: „Most már biztosan tudom,

hogy van Isten az égben!” Tehát így hatott rá az érzelmek keresztül ez a gyönyörű zene! Beethoven és Mendelssohn.

– És még egy harmadik mestert is hadd említsek, hiszen annak idején úgy tanultuk Szabolcsi professzor úrtól, és úgy hiszem is, hogy az alfa és ómega: Bach. Hiszen Bach muzsikájában tulajdonképpen minden benne foglaltatik.

– Bach zenéje tényleg olyasmi, amiről még Kodály is úgy nyilatkozott, hogy mindennek a csúcspontja. De hogy mennyire fontos a hit számára is Bach, arról szól egy anekdota Ferencsik Jánossal kapcsolatban. Ferencsik próbálta a zenekárával, az ÁHZ zenekarral (ugye emlékszünk rá?) a *h-moll misét*, ami egy abszolút csodálatos mű. Én az előbb említettem kettöt, a *Requiemet* és a *Psalmust*, és most itt a harmadik: ez a *h-moll mise*. Ferencsik próbált a zenekárával, és a következőt deklarálta: „Most, amikor próbáljuk, és amikor játszzuk ezt a művet, akkor nem lehet senki, aki ne lenne hívő a zenekarban. Erre az időpontra mindenki adja föl a másik nézetét, mindenki csak hívő lehet. Máskülönben nem tudja jól eljátszani ezt a zenét.”

– Egyébként ehhez egy gondolat: sok-sok riportot készítettem, és sokszor szóba került a hit kérdése, a hit a túlvilági léterésben. Őszintén állíthatom, nem találkoztam olyan muzsikussal, aki ateista lett volna. Szóval nyilván azzal magyarázható ez, hogy megfoghatatlan valamivel foglalkozunk. A zenét, akár játszzuk, akár írjuk, akár elemezzük, nem lehet „megfogni”.

– Szóval könnyű dolga volt Ferencsiknek arra vonatkozóan, hogy mindenki higgyen, mert hiszen nem volt senki ateista ezek szerint.

– Pontosan. Még egy érdekesség, hiszen említetted a zenei gyökeret, de nem mondadt még, hogy ki volt a nagy nagybácsi nálatok, a Hámori családban!

– Ha zenész kérdezel, akkor csak egy kritikust tudnék mondani, úgy hívták, hogy Csáth Géza, aki valóban nagy nagybácsi volt, ugyanúgy, mint Kosztolányi Dezső. Ők ugye, unokatestvérek voltak, nagymámnak is egyben az unokatestvérei Szabadkáról még. És a csodálatos az volt, hogy Kosztolányi mint poéta és mint író lett nagy. Neki az volt

a véleménye, hogy Csáth Géza tehetségesebb, mint ő. Lehet, hogy volt benne igazság, de talán tudnunk kell, hogy ez a nagy nagybácsi volt az, aki először írásban felfedezte a magyar közvélemyen számára Bartók Bélát! Úgyhogy az ő kritikái ilyen szempontból rendkívül fontosak voltak, az induló Bartók Béla számára is.

– *Azt hiszem, hogy ez azért fontos, mert az induló Bartók Bélánál voltak megingások is, hiszen mindannyian tudjuk, milyen zenei emlőkön nevelkedett. Például Richard Strauss, meg egyáltalán a német posztoromantika, aztán jött nála a magyaros korszak, amikor magyar ruhát öltött, aztán következtek a beteljesületlen fájdalmak, szerelmek.*

– Érzelmek, igen.

– *De ezeken, azt hiszem, legtöbbünknek túl kell esni.*

– Azért is érdekes, mert Bartókról mindenkinék egy hideg ember jut eszébe. Nem volt hideg ember. Ő nagyon is az érzelmek embere volt, még akkor is, ha ezt sikerült is sokszor titkolnia.

– *És ezeket a titkokat ő sokszor megírta, például amikor hegedűversenyt írt Geyer Stefire gondolva. És ezek a motívumok aztán vándoroltak az ifjú Bartók egyes műveiben. Tehát ő tulajdonképpen kiírta magából a fájdalmat.*

– Igen, ez így lehetett. Kiírta magából a fájdalmat, például a Concertónak a negyedik tételében is. Már akkor New Yorkban volt éveken keresztül, és mégis valahogy visszaemlékezett arra a műdalra, operettslágerre, hogy „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország”. Ezt használta föl például azt érzékeltetni, hogy nagyon vágyódik haza.

– *Ez azért is érdekes, mert te is úgy mondadtad, hogy műdal, sláger, vagy akárminek nevezziük, de Bartók nem szégyellt ilyen zenei anyaggal, akár operettel is dolgozni, utalásképpen.*

– Pontosan, mint ahogyan Kodály Zoltán sem szégyellt a cigányzenét, hogy mást ne mondjak, annak ellenére, hogy tudta, a cigányzenét Liszt Ferenc összetévesztette a magyar parasztenével.

– *Szegény Liszt nem ismerhette...*

– Kodály ismerte mind a kettőt, és mégis nagyon nagyra becsülte a cigányzenét és nagyra becsülte a cigányzenészeket is.

– *Azt mindannyian átéltük az elmúlt évtizedekben, hogy néha megpróbálták szembeállítani a műdalt az úgymond igazi népdallal. És, ahogyan mondod, Kodály nem ezt a szembenállást hangsúlyozta, inkább azt, hogy amit sokan, sokfelé énekelnék, nem kell a szerzőt ismernünk, azt elfogadjuk népdalnak.*

– Pontosan. Egyébként ők mind a ketten, tehát Bartók is meg Kodály is gyűjtötték olyan úgynevezett népdalokat, amelyek az elmúlt száz év során születtek, tehát amikor mi népdalról beszélünk, rendszerint viszszamegyünk a 800–1000 éves háttérbe, holott nem erről van szó. Népdalt száz évvvel ezelőtt is alkottak az emberek...

– *Szerintem most is.*

– És most is, épp ezt akartam mondani. A népdal olyasmi, ami mindig megszületik – ha megfelelő háttér van, megfelelők a körülmények –, még ma is.

– *Annál inkább megerősítem, amit mondta, mert egyik vendégünk lesz valamelyik következő adásban Sebő Feri, aki ennek nagy-nagy tudása, és aki direkt azért végezte el a zenetudományi szakot, zenetörténész lett ő is.*

– Ő kitűnő zenész is.

– *Igen, én is nagyon becsülöm. Azért végezte el a zenetudományit, hogy ne mondják neki bizonyos tudósok, hogy, ja, hát te nem ezen a pályán élsz, muzsikálsz, hegedülsz, játszol, ne szólj bele a nagyok dolgába, így is mondhatnánk. Egyébként Kodálytal kapcsolatban saját emlékem, hogy amikor kaptam amerikai ösztöndíjamat és felhívtam a Tanár urat, azt mondta, hogy a modern zenével találkozzam, nézzem meg, mit írnak most, mit játszanak most, mi van az elektronikus zenei stúdiókban, mi van a komputerstúdiókban.*

– Fantasztikus. Ez mutatja, hogy Kodály mennyire modern volt mindvégig, amíg élt, felfogásában abszolút modern volt...